

HET WESTLAND

DOOR

A. A. A. VERBRAECK.

Onder het Westland verstaat men een rij dorpen, die samen een oppervlakte van 13.385,70 H.A. beslaan. Het zijn Monster met Poeldijk en Kwintsheul-Noord, 's-Gravenzande, De Lier, Naaldwijk met Honselerdijk en Maasdijk, en Wateringen met Kwintsheul-Zuid en Maasland. Hoewel Loosduinen eigenlijk niet bij het Westland behoort, is het op tuinbouwkundig gebied er zoo nauw mee verbonden, dat we het hier ook meegerekend hebben.

De bodem in dit gebied wisselt af van humusrijken, vrij lichten zand- en goeden zavelgrond in het Westen, tot kleigrond in het Oosten. Hij is door de structuur en de physische gesteldheid, welke de geestgronden langs de duinen over 't geheel kenmerkt, zoowel waterdoorlatend als waterhoudend, en daardoor uitermate voor den tuinbouw geschikt; zelfs de teelt van de fijnste gewassen, die hooge eischen stellen aan losheid en watergehalte van den grond, slaagt er uitstekend.

Vaak ziet men den tuinder zijn grond „lichter” maken, door de klei met zand te vermengen. Dit lichter maken is voor sommige gewassen met bijwortels, b.v. tomaten, noodzakelijk, en heeft bovendien nog het voordeel, dat de bodem veel gemakkelijker te bewerken is en bespaart dus arbeidsloon en tijd. De verminderde vruchtbaarheid wordt dan weer door middel van kunstmest verhoogd.

De ligging achter de duinen geeft dit terrein beschutting en de nabijheid van de zee verkleint het gevaar voor nachtvorst, den grooten vijand van den tuinbouw. Bovendien geeft de zee een veelvuldige wolkenvorming, wat een voordeel is bij het kweken van vele gewassen; in tijden van overvloedigen zonneschijn beschermt men deze dan ook tegen de felle zonnestralen door het kalken van de glazen.

Van zeer veel belang is de beheersching van het waterpeil. Men moet hierbij onderscheiden:

- a. Waterafvoer.
- b. Waterinlating in droge tijden en ter verversching van het boezemwater.

Wat nu het Westland betreft, dit gebied loost op Delflands- of Schieboezem, welke een klein oppervlak heeft, n.l. 1:95, (Voor Rijnlands boezem 1:32, voor Frieslands boezem 1:5) nagenoeg geheel uit vaarten bestaat en een eigen peil heeft, het zgn. D.P. (Delflandsch peil) = — 0,40 A.P.

De boezem kan afwateren op de Nieuwe Maas en den Nieuwen Waterweg door de schutsluis onder de Vlasmakkt te Rotterdam, door de schutsluizen te Delfshaven en te Schiedam, te Vijfsluizen, Vlaardingen, Maassluis en ook te Scheveningen op de Noordzee, aan het einde van het in 1886-1888 aangelegde ververschingskanaal, dat in verbinding staat met de Haagsche grachten en door een groote zee-sluis kan loozen. Aan de Vijfsluizen en te Scheveningen kan de loozing ook geschieden door een stoomgemaal.

Voor de watervoorziening van polders en boezemlanden wordt in drogen tijd veel zoet water ingelaten uit de Maas te Rotterdam, Vijfsluizen en soms ook te Vlaardingen en Maassluis. Dit ingelaten water wordt ook voor een groot deel gebruikt om den boezem te ververschen; dit is vooral noodig, omdat Delft met zijn groote fabrieken, benevens zijn 45 à 50.000 inwoners, het boezemwater erg verontreinigt. Dit water moet via de Haagsche grachten en riolen naar zee gevoerd worden. Hierdoor wordt echter, vooral in 't Zuiden, de boezem vaak zeer hoog opgezet. Om te sterke opwaaiing uit het Westen te voorkomen, liggen in den boezem keersluizen.

Dat het vraagstuk van waterbezwaar en watertekort in deze streken altijd van veel belang is geweest, getuigt de geschiedenis. Reeds in de 13e eeuw lezen wij hier, hoe de Baljuwschappen van Delfland en Schieland zich bemoeiden met dijks- en waterschapszaken en als rechtsvorderaars optraden tegen nalatigen en onwilligen. Omstreeks 1600 werd een college van Hoofdingelanden ingesteld, terwijl dit gebied tegenwoordig onder toezicht staat van het College van Dijkgraaf en Hoogheemraden van Delfland.

De eerste indruk, welken men bij een bezoek aan het Westland van den economischen toestand zijner bewoners krijgt, is die van welvaart, al lijkt er verschil tusschen den ouderwetschen en den modernen Westlander. De eerste springt niet verder dan zijn stok lang is, bewoont een eenvoudig huis, doch voorzien van moderne gemakken, als gas, electriciteit, waterleiding, enz. De moderne Westlander daarentegen zet een prachtig huis neer, liefst mooier dan dat van zijn buurman. Daardoor wordt het wel eens wat duur, ja zelfs tè duur, maar het staat goed, want het huis is vaak de welvaartsmeter naar buiten. Laat de buurman een verandering aanbrengen, dan volgen de anderen. Aan het bouwen en verbouwen gaat wel is waar veel geld noodeloos verloren, maar het is voor het leven, zoo zegt de Westlander vergoelijkend. Trouwens, deze kwaal is niet alleen een Westlandsche, maar komt in verschillende welvarende tuin- en landbouw-streken van ons land voor.

Sparen doet de Westlander weinig, d.w.z. direct sparen. Geld op de spaarbank brengen, levensverzekeringen of studiebeurzen afsluiten, kapitaal in effecten beleggen enz. gebeurt over 't algemeen weinig. Zijn heele kapitaal zit meestal in zijn huis en het bedrijf. Dit bedrijf

eischt veel kapitaal, dat veelal op crediet verkregen wordt. Daartoe werd reeds in 1895 te Naaldwijk de Voorschotbank geopend, zeer bescheiden, met een grondkapitaal van f 1750.—, doch die steeds met succes werkte en in 1910 omgezet werd in de Coöperatieve Boerenleenbank Naaldwijk, met een geldomloop in 1928 van f 25.350.000.—. Het is opmerkelijk, dat de credietcoöperatie eerst zoo laat in het Westland haar intrede deed, doch de vrees voor de persoonlijke aansprakelijkheid, aan dat stelsel verbonden en die er juist de groote kracht en zekerheid van uitmaakt, schrikte velen aanvankelijk terug. Pastoor van Lijschooten van Naaldwijk is tenslotte de man geweest, die de vrees heeft weten te overwinnen door als voorganger op te treden bij de oprichting in 1902 van de eerste Coöp. Boerenleenbank, naar het voorbeeld van de Raiffeisenbanken in Duitschland. Deze organisaties hebben de credietverleening en daardoor weer de bedrijfsuitbreiding zeer vergemakkelijkt. Vroeger, toen het nadeelige stelsel van commissionnairs nog heerschte, leende de tuinder bij hen en was hij daardoor geheel van hen afhankelijk. Dit is gelukkig afgeloopen. Wie geen kapitaal heeft, of, zooals de Westlander zegt, wie geen ei meer in het nestje heeft, kan $\frac{1}{4}$ van de som, die hij het vorige jaar geveild heeft, onder oogstverband en met een achterborg, als voorschot krijgen van de Boerenleenbank. Men ziet hieruit, dat deze een groot deel van de financieele zorg overgenomen heeft en, daar de veulingsvereenigingen zich weer belasten met de zorg voor den verkoop, kan de tuinder zich met zijn volle energie aan den tuinbouw zelf wijden, wat hij ook moet doen, want een niet-energieke tuinder is economisch niet denkbaar. Immers, zijn bedrijf is klein, gemiddeld niet grooter dan 1½ 2 H.A., wel een groot verschil met den landbouw, waar men bedrijven van 10 tot 50 H.A. tot de middelbare rekent; uit dit kleine stukje grond moet dus gehaald worden, wat er uit te halen is. Dit doet hij niet alleen door het kweken van groote hoeveelheden, maar ook, ja vooral door het kweken van vroege producten. Daarin ligt juist de oorzaak van het ontstaan van den tuinbouw in deze streek, want door het gunstige zeeklimaat was men de andere deelen van het land altijd voor en kreeg men voor zijn producten hooger prijzen. Door allerlei hulpmiddelen, zooals platte glasramen, broeiing door middel van paardemest, sterke bemesting, enz. wist men de groenten nog meer te vervroegen. Deze hulpmiddelen werden echter al spoedig door landgenooten uit andere streken overgenomen. Dus moest men weer nieuwe wegen inslaan, daarin voorafgegaan door de Engelschen, die in groote glazen kassen kweekten. In navolging daarvan bouwde een eenvoudig Loosduiner kweeker 4 soortgelijke kassen en toen hij zag, dat het een succes werd, het volgend jaar reeds 28. Natuurlijk zit daarin een groot kapitaal en tevens een geweldig risico. Dit laatste is typeerend voor den Westlander; hij durft!

Doch niet alleen de tuinder, ook de arbeiders in dit bedrijf steken gunstig af bij velen hunner collega's van elders. Komen er dan ook arbeidskrachten uit Groningen, Friesland, Gelderland of Zeeland, aangelokt door de hogere loonen, naar het Westland, dan blijven zij in het begin ver achter bij de geboren Westlanders.

De verhouding tusschen den werkgever en de werknemers is over 't algemeen zeer goed. Dit komt hoogst waarschijnlijk, doordat iedere tuinder maar weinig menschen in zijn dienst heeft, varieerend tusschen 1 en 5, en zelf hard meewerkt.

De loonen zijn vrij hoog, veel hooger dan in Groningen en Zeeland. Het minimumloon in het Westland bedraagt, f 26.— of f 27.—, onafhankelijk van de weersgesteldheid. In Zeeland bestaat n.l. de barbaarsche gewoonte de landarbeiders niet uit te betalen, als de boer meent, dat ze door den regen verhinderd zijn op het land voldoenden arbeid te verrichten. Regent het dus in een bepaalde week 3 dagen, dan ontvangen ze op het eind van de week de helft van het loon; ja wordt het zelfs tot in vierde deelen van dagen, zgn. schaften, uitgerekend. De goede Westlandsche loonen zijn, behalve aan den aard van den tuinbouw, te danken aan de arbeidersorganisaties, zoo wel van de Roomsche-Katholieke, Christelijke als die van de Socialistische, die op godsdienstig gebied vaak scherp tegenover elkaar staan, maar als het er op aan komt voor hoog loon te strijden, altijd één lijn trekken. Toch zijn de hogere loonen waarschijnlijk nog meer het gevolg van de groote vraag naar werkvolk, dan van de actie der arbeidersorganisaties.

Om een overzicht te krijgen van de kerkelijke gezindte van de bevolking volgt hier een lijstje, gebaseerd op de Volkstelling van 1920.

	's-Gravenzande		De Lier		Loosduinen		Naaldwijk		Wateringen	
	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.
Nederd. Hervormd	1951	1856	482	461	1889	1923	1801	1656	337	278
Waausch	—	—	—	—	4	8	—	1	—	—
Remonstrantsch . .	—	—	—	—	10	17	1	4	—	—
Chr. Gereformeerd	228	224	5	6	37	53	12	16	1	3
Doopsgezind . . .	2	4	—	—	13	17	3	3	—	—
Evang. Luthersch .	4	2	—	—	22	38	3	5	—	—
Herst. Evang. Lut.	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—
Behoorend tot Geref. Kerk .	535	537	336	336	612	655	816	843	45	62
Roomsch-Katholiek	116	138	89	73	1509	1459	1566	1603	1216	1195
Nederl.-Israël. . .	—	—	—	—	9	11	1	—	1	2
Portug.-Israël. . .	—	—	—	—	2	2	3	1	—	—
Andere Gezindten .	34	40	1	1	26	17	18	17	17	18
Geen kerk	26	13	9	8	126	104	49	21	1	5
	2896	2814	922	885	4260	4307	4373	4170	1618	1563

Uit deze statistiek blijkt, dat de onkerkelijkheid van geringe beteekenis is; zij is het grootst in Loosduinen, onder den invloed van Den Haag.

Zooals dit vaak op dorpen geschiedt, staan ook hier de verschillende geloofsgroepen meestal scherp tegenover elkaar, wat vooral in het vereenigingsleven en de scholen tot uiting komt. In Loosduinen was eenige jaren geleden de scheiding nog verder doorgetrokken. Men had daar nl. twee stamcafé's waar de Loosduiners 's avonds gingen kaarten en de nieuwtjes bespreken, onder 't genot van een glaasje. Het eene café werd alleen bezocht door protestanten, terwijl het andere uitsluitend katholieken als bezoekers had.

Deze scherpe scheiding bestaat niet meer en kan ook weinig meer beteekenen, omdat het cafébezoek hier, evenals in het geheele Westland sterk verminderd is; er wordt in deze streek heel weinig alcohol gebruikt, van misbruik kan men in het geheel niet spreken.

Uitgaan doet de Westlander niet veel. Het bedrijf verhindert zulks, want, doordat in de laatste jaren het verwarmen der kassen steeds meer kunstmatig geschiedt, is de tuinder een groot deel van het jaar verplicht in de buurt van zijn bedrijf te blijven om eenige keeren per dag de verwarmingsinrichting te verzorgen en tevens de temperatuur te controleeren, daar dit nauw luistert. En, daar dit stoken en controleeren gedurende den geheelen winter en ook in 't voorjaar plaats vindt en pas in Juni wordt stopgezet, is er voor uitgaan weinig tijd. Bovendien is het 's morgens weer vroeg dag en gaat de tuinder dus vroeg naar bed.

De jongelui zijn vaak lid van een of meer vereenigingen in het dorp zelf. Het vereenigingsleven is in het Westland dan ook heel sterk ontwikkeld. Ieder dorp heeft zijn eigen muziek- of zangvereenigingen, waar ernstig gerepeteerd en geoefend wordt. De directeuren dezer vereenigingen zijn meestal geen Westlanders, maar komen uit Den Haag of Delft.

Waar de Westlander al bitter weinig voor voelt, is het onderwijs. Vroeger kon men zelfs van een zekere onverschilligheid voor de school spreken en het schoolverzuim was dan ook zeer groot. 's Winters zaten de lokalen vol met zgn. winterklanten, die met hun vereelde handen een pen trachtten te hanteeren. Maar als het voorjaar kwam en in de tuinen werk in overvloed was, werden alle leerlingen, tot de kleinste toe, de tuinen ingestuurd en vergaten zij in enkele weken weer bijna alles, wat in de wintermaanden was geleerd. Met de leerplichtwet behooren die wantoestanden gelukkig tot het verleden. Het lager onderwijs is verplicht, dus dat volgt men, maar dan is het ook afgeloopen. Al de inrichtingen voor meer uitgebreid onderwijs lijden dan ook een kwijnend bestaan. Zoo kan de M.U.L.O. school te 's-Gravenzande slechts met veel moeite zooveel leerlingen uit de verschillende dorpen verzamelen, dat elk jaar een nieuwe klas ge-

vormd kan worden, terwijl dan nog verschillende leerlingen midden in den cursus de school weer verlaten.

Dat voor uitgebreid lager onderwijs weinig lust bestaat, doet in den tegenwoordigen tijd wel vreemd aan, vooral bij een bevolking, die in ander opzicht zoo vooruitstrevend is. Dit steekt dan ook zeer ongunstig af bij de landbouwstreken als Groningen, Friesland en Zeeland. Daar gaan de zoons vaak studeeren. Zij bezoeken niet alleen de H.B.S., maar zetten hun studie dikwijls voort aan de Universiteit of aan de Landbouwhoogeschool.

De verklaring hiervoor is waarschijnlijk, dat men in den akkerbouw en de veehouderij niet steeds door kan gaan met het splitsen van het bedrijf, terwijl men voor den tuinbouw slechts een kleine oppervlakte grond noodig heeft, 1 H.A. is vaak al voldoende. En is de tuingrond verdeeld, dan vormen de nabijgelegen weiden en bouwgrond een bruikbare reserve voor verdere uitbreiding van den tuinbouw.

Opmerkelijk blijft het evenwel — en het is wederom een aandoening voor het ontbreken van de studielust — dat de tuinbouwschool te Naaldwijk zijn leerlingen bijna alle krijgt van buiten het Westland. Ze komen uit Groningen, Friesland, Gelderland, Brabant en Zeeland, zelden uit het Westland zelf. Slechts in de jaren 1917, '18 en '19, toen men in den tuinbouw de kip met de gouden eieren zag, kwamen er wel Westlandsche leerlingen, doch met het verdwijnen van de groote winsten verdwenen zij weer.

Het aangegeven verschijnsel is echter niet beperkt tot het Westland; de tuinbouwscholen te Nijmegen, Hoorn, Aalsmeer, Lisse, Boskoop, Beverwijk en Breda hebben bijna alle met hetzelfde leerlingengebrek te kampen. Alleen Didam schijnt zich in een flink bezoek te mogen verheugen.

Nog een enkel woord over het vakonderwijs in het Westland. De tuinbouwschool te Naaldwijk werd in 1896 geopend en had in het begin met veel moeilijkheden te kampen, omdat men alles van de practijk verwachtte. Zoo wantrouwend stond men tegenover de school, dat in 1909 in den gemeenteraad van Naaldwijk stemmen opgingen, de school niet langer financieel te steunen en haar als nutteloos te laten verdwijnen. Gelukkig hebben de verderziende voormannen dit voorkomen.

Daar de school te Naaldwijk in de eerste plaats is gericht op de theoretische ontwikkeling der Westlandsche kweekerszoons, zal weinig aandacht aan de practijk van het vak besteed behoeven te worden, want die komt op 't eigen bedrijf ten volle tot haar recht. Van groote beteekenis voor de rationalisatie van het bedrijf is evenwel eenig theoretisch inzicht in den gang der organische en chemische processen. Daarom moet er les gegeven worden in schei-, natuur-, plant- en dierkunde, waarop dan weer bemestingsleer en plantenziektekunde steunen, want daarin geeft het eigen bedrijf geen inzicht.

Het onderwijs in handelsaardrijkskunde en handelseconomie moeten den a.s. tuinder iets vertellen over aanvoer der grondstoffen, afvoer der producten en de vele economische moeilijkheden, daaraan verbonden, terwijl het boekhoudonderwijs noodig is voor een goede administratie. De kennis van Duitsch en Engelsch zijn weer van veel belang, omdat Duitschland en Engeland de grootste afnemers zijn en het noodig is, dat de tuinders zich op de hoogte blijven houden van den stand van den tuinbouw in deze landen zelf. Vandaar, dat het onderwijs in die talen ook op het leerplan voorkomt. De school leidt alleen op voor kweeker. De lessen worden gegeven van half September tot half Maart, dus in den slappen tijd van den tuinbouw, zoo veel mogelijk in de middaguren, want 's morgens wordt practisch gewerkt. Bovendien is aan de school nog een voorbereidende cursus verbonden, die in den winter gedurende twee ochtenden per week, in den zomer in den vooravond wordt gegeven. Dit onderwijs overbrugt den afstand van de lagere tot de tuinbouwschool.

Alles wordt dus gedaan om het den leerlingen zoo gemakkelijk en aangenaam mogelijk te maken. Het groote bezwaar tegen de school is bij de Westlandsche jongelui . . . , dat men er zooveel leert. Dit zegt genoeg. Zoover gaat zelfs de tegenzin tegen het onderwijs, dat de leerlingen van de tuinbouwschool spottend genoemd worden „Veldstudenten”. Hiermee bedoelde men oorspronkelijk de mislukte jongelui, meestal van goeden huize, die, nergens voor deugende, op den tuinbouw werden losgelaten. Op de tuinbouwschool was hun succes natuurlijk meestal ook niet groot en voor de practijk voelden ze evenmin. Ze stonden dan ook niet hoog aangeschreven bij de Westlandsche bevolking. De tegenwoordige „Veldstudenten” zijn echter meestal uit ander hout gesneden. Zij pakken flink aan en zijn later als tuinder vaak de vooruitstrevende elementen. De Westlander van de practijk wil dat echter niet inzien en vindt nog steeds alle theoretisch onderwijs overbodig.

Inderdaad kan men het met een zuiver practische opleiding in den tuinbouw heel ver sturen. De 12-jarige Westlander, zoo van de Lagere School gekomen, stapt dan ook den tuinbouw in en is al spoedig „zijn kost waard”. Hij verdient een aardig loon. Hoe meer zoons men dus heeft, hoe voordeeliger. Een groot gezin is dus hier geen moeilijkheid. Van kinderbepierking merkt men dan ook niet veel, er komen nog veel groote gezinnen voor. Natuurlijk het meest bij de kerkelijke groepen, maar erg sprekend is het verschil met de andere niet.

Voor al in de arbeidersgezinnen, met verschillende jongens boven de 12 jaar, zijn de inkomsten zeer hoog, ja het gebeurt niet zelden, dat de arbeiders hooger inkomens hebben dan de tuinder zelf, wat de eersten heel goed beseffen. Daardoor is het verschil tuinder-arbeider heel gering, vooral ook, omdat de Westlandsche tuinder goed

voor zijn personeel is; zoo zorgt de vrouw van den tuinder meestal voor warme koffie voor de arbeiders, wat niet in de arbeidsovereenkomst staat. De patroon werkt altijd met de arbeiders mee, die daardoor heel wat meer uitvoeren dan zij anders zouden doen. Gaan de arbeiders boterhammen eten in den tuin, dan nuttigt de patroon met hen zijn brood. Van moppen onder het eten is dus geen sprake. Meestal bidt de baas voor allen hardop voor den maaltijd, dien hij besluit met dankgebed, waarmee hij tevens het sein geeft om den arbeid te hervatten. Tijdverlies is er dus niet.

De meeste arbeiders voelen hier weinig de behoefte zich te organiseren, hoewel men op bijna alle dorpen drie arbeidersorganisaties vindt en wel de Roomsch-Katholieke, de Christelijke (Ned. Christelijke Landarb. Bond) en de Neutrale (S.D.A.P.). Daarnaast staan de Roomsch-Katholieke, Christelijke (Gereformeerde) en Neutrale Patroonsvereenigingen.

De Roomsch-Katholieke Patroonsvereeniging staat in nauw verband tot de kerk en heeft als leider een kapelaan, die steeds een compromis tracht te vinden tusschen de eischen van patroon en de dikwijls zeer „roode” Roomsche arbeiders. Dit gelukt vaak. Daar deze R.-K. organisatie, zoowel van patroons als van arbeiders, verreweg de grootste en stevigste is, moeten de laksche Christelijke en Neutrale meestal den weg volgen, door de Roomsch-Katholieke aangegeven. Tot scherpe botsing komt het in het Westland niet dikwijls. In 1923 is er echter een korte staking geweest, die door de arbeiders verloren werd. In Loosduinen nemen de meeningsverschillen wel eens scherper vormen aan; ook hierin merkt men weder den invloed van Den Haag. Kleine stakingen komen hier dan ook meer voor, waarbij valt op te merken, dat de Christelijke altijd het felst zijn. De tuinarbeiders van Loosduinen steken over 't algemeen ongunstig af bij de Westlandsche; dit komt, doordat alleen zij in den tuinbouw gaan, die geen ambacht verstaan. Natuurlijk leidt zulks tot arbeidersgebrek en men ziet dan ook, dat hier in den drukken tijd Scheveningers als seizoenarbeiders te werk worden gesteld, meestal als sjouwers en waterdragers. Deze gang van zaken wordt bevorderd, doordat de drukke tijd hier, April, Mei en Juni samenvalt met den slappen tijd in het visschersbedrijf.

Men kent in 't Westland nog andere seizoenarbeiders, nl. de „Heienaars” en de 's-Gravenzanders. De eersten zijn bewoners van Ter Heide. Zij gaan uit spitten en nemen het spitwerk aan per „hont” ($\frac{1}{7}$ H.A.) of per Rijnlandsche roede. De laatsten, de 's-Gravenzanders, zijn eigenaardige menschen, die als vechtersbazen een slechte reputatie genieten.

's-Gravenzande is in de glascultuur nog achterlijk. Men kweekt hier ruwe groenten en veel bloembollen. Dit zijn eenvoudige bedrijven met sterk uitgesproken seizoenschommelingen. In den slappen tijd gaan de 's-Gravenzanders er in groepjes van drie met een paar

meisjes op uit om op andere plaatsen „aardappelen te wroeten”, „peen te bossen” of spitwerk aan te nemen.

Onder de gemoedelijke Westlanders vindt men echter ook nog heel wat eigenaardige en ruwe heeren. In het nieuwe veilingsgebouw in Poeldijk heeft men een aantal telefoocellen, die geen raampje hebben. Als men binnen stapt, gaat een elektrische lamp aan. Steeds worden deze lampjes er uitgedraaid en meegenomen. Bij genoemd veilingsgebouw heeft men een nieuwen geasfalteerden weg, die mooi verlicht is door een groot aantal elektrische lantaarns. Op een goeden avond was deze verkeersweg in duister gehuld, omdat eenige Poeldijkers alle lampjes stuk gegooid hadden. De borden met den naam van de plaats, neergezet door A.N.W.B. en K.N.A.C., zijn overal in het Westland ernstig beschadigd. Dit zijn eenige staaltjes van vreemdsoortige gemoedelijkheid van de Westlanders, die hun vrijen tijd graag op de straat zoek brengen. Gelezen wordt er door de Westlanders heel weinig, wat in verband met hun geringe ontwikkeling, goed te begrijpen is; omgekeerd is het niet-lezen ook oorzaak van de geringe ontwikkeling.

Een eigenaardige verandering ondergaat de plaats Loosduinen door de uitbreiding van den Haag. Vele tuinderijen zijn onteigend voor bouwterrein. Daardoor wordt de tuinbouw hier dieper in het Westland gedrongen. Dit is vaak nadeelig, omdat men over 't algemeen het nieuwe bedrijf veel te grootsch opzet en verhuizen „bedstroo” kost.

Vele tuinarbeiders probeeren, nu Loosduinen een deel der gemeente den Haag uitmaakt, een vaste betrekking te krijgen bij de gemeentelijke plantsoenen, omdat de loonen daar nog hooger zijn, men pensioen heeft en de werktijd veel korter is, want in den tuinbouw is het hard en lang werken. De vaste arbeiders zijn in den drukken tijd vóór 5 uur 's morgens al in de kas, terwijl 's avonds half 7 pas opgehouden wordt. De arbeiders, die „in het aangenomen” werken, arbeiden nog langer. In den tijd van het druivenkrenten, dit is het dunnen van de trossen, is men zelfs om 4 uur 's morgens al aanwezig. Deze „krenttijd” is trouwens berucht in het Westland. Alles wat maar handen heeft, gaat uit krenten. De scholen geven vrij af, de dienstmeisjes hebben vacantie gekregen of genomen, oud en jong, ieder, die maar even gemist kan worden, gaat uit krenten.

In elk tuinbouwgebied met zijn producten, die aan spoedig bederf onderhevig zijn, is een van de belangrijkste factoren „het verkeer”. Dit heeft in het Westland in de laatste jaren groote afmetingen aangenomen. We kunnen het als volgt onderverdeelen.

1. *Het verkeer per schuit.*

De talrijke kleine waterwegen in het Westland maken het mogelijk, dat bijna iedere tuin per schuitje te bereiken is, wat het

voordeel heeft, dat de producten goedkoop, maar ook met gering gevaar voor kneuzing te vervoeren zijn. Vroeger ging alles per schuit. Veel groente werd op deze wijze vervoerd naar Amsterdam, Den Haag, Leiden, Delft en Rotterdam. Al spoedig kregen de schuiten grooter afmetingen en werden ze door motorkracht gedreven. Toen kreeg men veel last van de ondiepte der vaarten en van de lage bruggen; heel vaak gebeurde het, dat een schuit onder een brug vast bleef zitten en het geheele verkeer stremde.

De Commissie tot behartiging van de Westlandsche belangen, bestaande uit de burgemeesters der Westlandsche gemeenten en de besturen der 'Veilingsvereeningen, tracht zooveel mogelijk het verkeer in goede banen te leiden en houdt zich dus ook bezig met de verbetering van de vaarten, waarvoor een speciale „Commissie tot Vaartverbetering in het Westland” in het leven werd geroepen. In 1926 legde deze aan Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland een uitvoerig plan over tot grondige verbetering van de waterwegen in dit gebied. Het plan behelst 2 hoofdkanalen met 9 zijkanalen, waardoor de centra van den handel in het Westland verbonden zullen worden met Den Haag, Delft en Rotterdam, en zodoende een goede verbinding met het geheele land zal worden verkregen. Door deze verbetering zullen motorvaartuigen door de kanalen van 25 M. breed, de producten zeer snel kunnen vervoeren.

2. *De Westlandsche tram.*

De voorvaderlijke trekschuit was tot 1882 het eenige vervoermiddel, waarover de Westlanders beschikken konden om zich een paar keer per week naar Den Haag of Delft te begeven. Toen kwam de Westlandsche tram en al was die in de eerste jaren nog geen ideaal vervoermiddel, hetgeen veel stof gaf tot spotternij, een verbetering in het verkeer was het in elk geval. Men kon, althans in theorie, een paar keer per dag naar Den Haag gaan.

Met groote belangstelling werd in 1903 vernomen, dat tegelijkertijd van twee verschillende zijden concessie was aangevraagd voor een Noordelijke en een Zuidelijke spoorlijn, die het Westland in rechtstreeksche spoorwegverbinding zou brengen met het buitenland. Al spoedig bleek evenwel dat de Westlanders zich te spoedig blij gemaakt hadden en de vooruitzichten zeer gering waren, één van beide plannen verwezenlijkt te zien. Toch hebben de besprekingen vruchten afgeworpen, want de Westlandsche Stoomtrammaatschappij begreep toen, dat zij misschien zou kunnen voldoen aan den dringenden verkeerseisch voor het Westland om direct aan het groote spoorweginet aangesloten te zijn.

De verschillende Westlandsche gemeenten verleenden financiëlen steun en zoo werden in 1912 de tramlijnen doorgetrokken van

Naaldwijk naar Maassluis en Delft, van 's-Gravenzande naar Hoek van Holland, zoodat voortaan de producten, zonder overladen, per spoor van de meeste veilingterreinen af naar het buitenland konden worden gezonden.

Dit is vooral van belang, omdat Duitschland de grootste afnemer is geworden in de plaats van Engeland. Intusschen heeft die verkeersverbetering aan de tramwegmaatschappij weinig voordeel gebracht; het personenvervoer met den „Westlandschen moordenaar” is zeer gering, terwijl de maatschappij nog nimmer dividend uitgekeerd heeft.

3. *Het verkeer per auto.*

Dit is in de laatste jaren enorm toegenomen en heeft al het andere verre overvleugeld. Bijna alle groenten, die naar Engeland gaan, worden per vrachtauto vervoerd naar Hoek van Holland, voor de Harwichbooten of naar Rotterdam voor de Batavierlijn, de Hullbooten en andere. De producten voor Zweden en Noorwegen gaan deels per motorboot, deels per vrachtauto naar Amsterdam.

De groenten en het fruit, voor Antwerpen en Brussel bestemd, worden vaak per auto naar deze plaatsen gebracht, evenals naar Venlo, het verkeerscentrum van het Zuiden des lands voor den uitvoer van tuinbouwproducten naar Rijnland-Westfalen en Zuid-Duitschland. Ook als men te laat voor den trein is, rijdt men dezen na tot aan het grensstation, Oldenzaal of Venlo b.v. Voor autoverkeer heeft men echter goede, breede wegen noodig en die ontbreken nog in het Westland; de wegen zijn er te smal en de meeste zoo hobbelig, dat men het teerste fruit vaak per motorboot moet vervoeren. De Commissie voor de Westlandsche belangen roept dan ook steeds luider om goede wegen. De toestand is op sommige plaatsen, waar reeds eenige hoog opgeladen auto's omgetuimd zijn, inderdaad onhoudbaar.

4. *Het verkeer per vliegtuig.*

Dit nieuwe, snelste vervoermiddel is natuurlijk niet aan de aandacht van de Westlanders ontsnapt. Reeds zijn verschillende proeven genomen met het verzenden van aardbeien en perziken per vliegtuig naar Engeland, maar de hooge verzendkosten blijven er voor den overigens ondernemenden koopman een groot bezwaar. Voorloopig zal deze manier van verzenden dan hier ook nog geen groote vlucht nemen. Het luchtverkeer is wel erg geschikt voor de verzending van bloemen, dus voor Aalsmeer, daar deze veel lichter zijn dan vruchten, waardoor de vervoerkosten geringer zijn. Voor teere, fijne producten is deze vervoerwijze de ideale; 's morgens geplukt, kunnen ze nog denzelfden dag in verschillende groote steden in het buitenland, frisch op tafel prijken. Een groot bezwaar is, dat nu alles naar de Waalhaven in Rotterdam gebracht moet worden. Toen er dan ook in begin 1928

sprake van was, dat Den Haag een eigen vliegveld zou krijgen, waren de Westlanders er vlug bij om er op aan te dringen, een eventueel vliegveld zoo dicht mogelijk bij het Westland aan te leggen. Hun pogingen hebben succes gehad, want door Rotterdam en Den Haag is reeds grond aangekocht bij Delft. De twee gemeenten zullen samen een N.V. vormen. Het vliegveld Waalhaven wordt opgeheven en alle onkosten, daaraan verbonden, komen voor genoemde N.V.

Naast de groenten- en vruchtenteelt, gaan in het Westland de bloembollen- en snijbloemencultuur sterk vooruit. In Honselerdijk heeft men de Centrale Westl. snijbloemenveiling, terwijl elke week van Juli tot September de droge bollenveilingen gehouden worden in 's-Gravenzande en Poeldijk. Steeds meer gaat men in de kassen, waar de grond door ziekte ongeschikt is geworden voor de tomatenteelt, rozen kweken. Ook wil men in de kassen tulpen „trekken”, d.w.z. vervroegen, terwijl als wisselbouw veel chrysanten gekweekt worden. Voor al deze bloemen zou vliegmachinesnelverkeer het ideaal zijn.

De Westerleesche veiling heeft bij den bouw van een nieuw veilingsgebouw al gerekend op een landingsterrein voor vliegmachines. Van Westlandsche zijde is men dus actief genoeg.

De Veilingvereenigingen.

In het eerste stadium van ontwikkeling van den Westlandschen tuinbouw kwam het grootste gedeelte van de winst in de zakken der commissionnairs. Men voelde, dat zij verdwijnen moesten om den afstand tuinder-consument te verkleinen en het aandeel in de winst voor den tuinder te vergrooten.

Daarom werd een Commissie gevormd, die zich als doel stelde een vereeniging te stichten voor het heele Westland, teneinde de verzending van goede producten, voorzien van een eigen merk, dat in het buitenland geregistreerd wordt, te bevorderen. In alle gemeenten moeten vertegenwoordigers en keurmeesters zijn, terwijl de tusschenhandel wordt uitgeschakeld. Hoewel de medewerking aanvankelijk matig was, werd toch besloten over te gaan tot de oprichting van de vereeniging „Westland”, welke later zoo'n geweldige vlucht zou nemen.

De jonge vereeniging ondervond veel tegenstand van sommige tuinders, onverbeterlijke knoeiers, die het einde van hun rijk voezagen, van kooplieden en commissionnairs, die tot dien tijd de wet hadden kunnen voorschrijven, doch zich nu in hun bestaan bedreigd achtten en hemel en aarde bewogen om de vestiging en ontwikkeling der vereeniging tegen te gaan. Men zette echter met kracht door. 25 April 1889 opgericht, omvatte de vereeniging reeds in Juni 1890 het heele Westland.

De resultaten waren al direct merkbaar. Van de eerste zending aardappelen van de afdeeling Honselerdijk werd in Engeland verklaard, dat de Engelsche markt nooit beter waar gezien had.

In het begin ging het veilen zeer primitief. De veilingen werden gehouden in de gelagkamer der dorpsherbergen en het ten verkoop aangeboden werd op het biljart uitgestald. De mooiste perziken en smakelijkste aardbeien werden vaak in niet al te frisch uitzienende sigarenkistjes uitgestald. Dit werd spoedig beter en ook de kwaliteit der producten ging vooruit. De tuinders zagen, wat hun collega's aanboden en deden hun best hun buurman te overtroeven; van de veilingen ging dus een opvoedende kracht uit.

De bijval van deze kleine veilingen, in tegenstelling met de groote voor het buitenland, werd zoo levendig, dat de dorpsherberg te klein bleek en de eene afdeeling na de andere tot het oprichten van een eigen veilinglokaal besloot. Ook hier ging het in den beginne vrij primitief toe. De afslager liep van de eene tafel naar de andere, waarop de producten lagen, steeds gevolgd door de kooplieden, die zich in de nauwe paden verdrongen en niettegenstaande het strenge verbod, alle vruchten betastten en weer neergooiden. Vaak gebeurde het, dat 2, 3, ja soms 10 kooplieden tegelijk „mijn” riepen en dan ontstonden groote moeilijkheden. De afslager had het dan zwaar te verantwoorden en werd hardhandig door de verschillende afmijners door elkaar geschud, daar ieder hem wilde overtuigen, de eerste te zijn geweest. Om een einde aan de soms hoogloopende ruzie te maken, werd de koop opnieuw afgeslagen.

Aan deze onverkwikkelijke tooneelen is een eind gekomen door de uitvinding van het electrische mijntoestel. De kooplieden hebben hun vaste zitplaatsen, de producten worden op roltafels voor de kooplieden geplaatst, die ze dus niet meer kunnen betasten. Achter deze tafels bevindt zich een groot cirkelvormig bord, verdeeld in glazen vakjes met verlichtbare nummers. Iedere koopman heeft zijn eigen genummerde zitplaats, voorzien van een electrisch knopje. Langs den buitenrand van het mijnbord bevindt zich een prijsverdeeling van 0 tot 100. De afslager brengt door een hefboom den wijzer in beweging, welke van 100 tot 0 langs de prijzen loopt. Drukt nu een koper op het knopje, op het oogenblik, dat de wijzer den prijs aanwijst, welken hij besteden wil, dan staat genoemde wijzer op hetzelfde oogenblik stil en het hokje met het nummer van den koper wordt electrisch verlicht. De knopjes werken op $\frac{1}{100}$ seconde nauwkeurig. Drukken echter toch nog 2 kooplieden tegelijk, dan weigert het toestel zijn dienst, zoodat elke discussie uitgesloten is.

De veilingen hebben in den loop der jaren zulk een omvang aangenomen, dat de bestaande lokalen moesten worden uitgebreid en thans voorzien zijn van pakloodsen welke door de Vereeniging aan de kooplieden verhuurd worden, waarin deze de gekochte producten

naar behooren kunnen behandelen. Verder hebben ze havens voor de verzending der producten per boot, terwijl de meeste aangesloten zijn aan het net der Westlandsche Stoomtramweg Maatschappij, zoodat de wagens op eigen terrein kunnen worden geladen en zonder overladen op het groote spoorwegnet gebracht ter verdere verzending naar binnen- en buitenland.

De vooruitstrevendheid van de vereeniging openbaarde zich naar alle zijden. Zoo werden met rijkssubsidie op verschillende grondsoorten proefvelden aangelegd, waar verschillende meststoffen worden beproefd.

In 1891 trokken eenige Poeldijksche tuinders naar Hoeylaert, het druivendorp bij Brussel, lieten zich goed inlichten omtrent den kassenbouw en enkele maanden na hun terugkomst verzezen te Poeldijk de eerste tweezijdige kassen, weldra overal nagevolgd en verbeterd. In 1897 werden te Naaldwijk de eerste kassen gebouwd, verwarmd door warmwatergeleidingen. Weer later, in 1905, verrees het eerste Warenhuis, een kas van buitengewone afmetingen, gedekt door broeiramen, die er gemakkelijk kunnen worden afgenomen en dan voor andere doeleinden gebruikt, terwijl de grond in de kas aan de natuur wordt blootgesteld.

De glascultuur is in den loop der jaren reusachtig vooruit gegaan, evenals het aantal geleidingen, verwarmingsketels, enz. De uitbreiding der verwarming was een gevolg van den vooruitgang in den tuinbouw in heel Nederland, waardoor de Westlander zich genoodzaakt zag nog vroeger aan de markt te komen, wat ook voortvloeide uit de noodzakelijkheid van arbeidsverdeeling over een grooter deel van het seizoen, waarin de planten groeien. Om een denkbeeld te geven van den vooruitgang in de verwarming gedurende de laatste jaren, volgen hier eenige cijfers over den aanvoer van steenkolen door de Westlandsche Tramweg Mij.; daarnaast gebruikt men schuit en vrachtauto voor hetzelfde doel.

1926	38.136.500 K.G.
1927	67.847.000 K.G.
1928	96.259.000 K.G.

Natuurlijk was voor dezen kassenbouw veel kapitaal nodig, wat het in het leven roepen van financieele inrichtingen tengevolge had, waar men, met medewerking van de veilingbesturen, op gemakkelijke en voordeelige voorwaarden geld kon krijgen. Daardoor ontstond in 1895 de Voorschotbank in Naaldwijk, in 1910 omgezet in de Coöperatieve Boerenleenbank Naaldwijk, reeds hiervoor genoemd.

Door de ontwikkeling van de glascultuur wijdde men ook aandacht aan de kwestie der glasverzekering, vooral toen 30 September 1911 door een hevigen storm veel schade aan het glas werd veroor-

zaakt. Hoewel de lust niet groot was, is er een onderlinge windschade-verzekering opgericht. De controle is echter moeilijk en ook wordt nalatigheid in de hand gewerkt, zoodat deze onderlinge verzekering spoedig op niets is uitgelopen.

Hagelverzekeringen heeft men verschillende. De tuinbouwonderlinge is ook weer mislukt door gebrek aan deelname. De groote kweekers zijn meest verzekerd bij Lloyds Verzekerings Mij., terwijl de R.K. kweekers een onderlinge verzekeringsmaatschappij hebben, die stand houdt. Een echte hagelramp heeft het Westland nooit getroffen, alleen 's-Gravenzande heeft in 1928 veel geleden, zoodat de groote kweekers van deze plaats veel tegen hagel verzekerd zijn. Neemt een tuinder geld van een hypotheekbank op, dan moet hij zich meestal tegen hagel laten verzekeren. Dit hangt af van de grootte der hypotheek ten opzichte van de waarde van het onderpand. Een werkelijke hagelslag zou echter voor het Westland een ramp beteken. Hoe meer de stookinrichtingen toenemen, des te grooter wordt het aantal tuinders, dat tegen brand verzekerd is. Doordat er bij de verwarming ook veel petroleum gebruikt wordt, heeft Lloyds ook getracht ontplofingsverzekeringen af te sluiten, echter zonder succes.

Om de dure kassen winstgevend te maken, moest men vooral de aandacht wijden aan producten die veel opbrengen, dus moet men er ook steeds op uit zijn nieuwe producten in te voeren. Zoo begon men in 1891 met tomaten, die men in het Westland als pontamours (pommes d'amour) kende en voor oneetbaar hield; men had ze als pronkvruchten. In 1896 werd de teelt door gebrek aan afnemers opgegeven, later weer opgevat en behoort nu tot een der belangrijkste gewassen van de streek. De druivencultuur is en blijft echter de voor naamste, niettegenstaande de concurrentie van andere deelen des lands. Verschillende nieuwe soorten zijn ingevoerd en men heeft prachtige groote sterke exportdruiven weten te telen, die in Duitschland en Engeland grage afnemers vinden.

De steeds toenemende bouw van kassen en warenhuizen maakte het noodzakelijk actief te blijven en voort te zoeken naar de invoering van nieuwe producten. Daarom werd in 1899 een proeftuin opgericht van $2\frac{1}{4}$ H.A. oppervlakte, voor de verschillende groenten- en fruitteelten en waar geregeld allerlei bemestings-, soort- en diverse cultuurproeven worden genomen, terwijl aan ziektebestrijdingsmiddelen veel tijd wordt besteed; de resultaten worden in een jaarverslag meegedeeld. Het gebied van den proeftuin Westland is in 1927 uitgestrekt over het Zuidhollandsche glasdistrict. De vereeniging Proeftuin telde einde 1928 pl.m. 2000 leden. Bijna alle veilingvereenigingen in het genoemde district stellen $\frac{1}{50}$ % van de jaaropbrengst beschikbaar voor de kas van de Vereeniging Proeftuin, uit welk klein percentage het voelen van de noodzakelijkheid dier instelling door de leden niet erg spreekt.

In 1898 is ook nog een proef genomen om uit Westlandsche kasdruiven wijn te persen, doch de prijs van den wijn werd veel te hoog. Toen in 1917 de uitvoer van druiven met groote moeilijkheden gepaard ging, is de proef herhaald. Doch alleen, wanneer de accijns afgeschaft zou worden, was er eenige kans van slagen. Van concurrentie met de wijnlanden is natuurlijk geen sprake.

In 1915 werd de vereeniging Westland omgezet in een „Bond Westland”, samengesteld uit de verschillende veilingvereenigingen, waarvan elk haar zelfstandig karakter zou behouden.

De oorlogsperiode is over 't algemeen voor 't Westland niet ongunstig geweest, niettegenstaande het voortdurend stijgen der prijzen van alle benodigdheden, de hooge loonen en het gebrek aan goede arbeidskrachten. Een bepaald percentage der groenten, fruit en aardappelen moest in het land blijven; vrije uitvoer was niet meer mogelijk. De verschillende landen traden als koopers op tegen vastgestelde prijzen, bepaald door de vertegenwoordigers der verschillende regeeringen en het inmiddels opgerichte Centraal Bureau van de Veilingen, waarbij de Bond Westland zich ook had aangesloten. Zoo was alle concurrentie tusschen de kooplieden uitgesloten en verloor de veiling haar beteekenis. Ook was de teelt niet vrij.

Na den oorlog braken donkere tijden voor het Westland aan door de waardedaling van de Mark in Duitschland, den grootsten afnemer. Daarom zocht de Bond nieuwe markten in Skandinavië, Indië en Amerika. De kweekers van laatstgenoemd land gingen echter zoo geweldig tegen den Hollandschen invoer te keer, dat succes uitbleef.

Geen gelegenheid tot reclame maken voor de Westlandsche producten heeft de Bond ooit verzuimd. Aan alle tuinbouwtentoonstellingen in het binnenland en aan de meeste in het buitenland werd deelgenomen, meestal met zeer goed gevolg. En in Engeland en Duitschland werd een geweldige reclameveldtocht op touw gezet.

Het buitenland, en vooral Duitschland, maakt het den Nederlandschen tuinbouw erg lastig door de hooge invoerrechten. Daarom moet steeds naar nieuw afzetgebied gezocht worden. Zoo wordt in de laatste jaren Zwitserland bewerkt, en met veel succes. In 3 jaar nam de uitvoer naar dit land met ruim 100% toe, ten koste van den Franschen. In 1927 werd door Nederland naar Zwitserland uitgevoerd 5.923.000 K.G. verse groente; in 1928 9.255.000 K.G.; in 1929 11.879.000 K.G., waarvan het Westland een groot gedeelte leverde.

Om eenigszins een denkbeeld te geven van de groote beteekenis en den sterken vooruitgang van de totaalopbrengst der veilingen, aangesloten bij den Bond Westland, volgen hier eenige cijfers.

In 1890	f	151.000.—	In 1903	f	925.000.—	In 1916	f	7.500.000.—
„ 1891	„	129.000.—	„ 1904	„	959.000.—	„ 1917	„	9.052.000.—
„ 1892	„	110.000.—	„ 1905	„	942.000.—	„ 1918	„	13.272.000.—
„ 1893	„	109.000.—	„ 1906	„	1.045.000.—	„ 1919	„	9.139.000.—
„ 1894	„	242.000.—	„ 1907	„	1.302.000.—	„ 1920	„	10.615.000.—
„ 1895	„	205.000.—	„ 1908	„	1.231.000.—	„ 1921	„	11.203.000.—
„ 1896	„	327.000.—	„ 1909	„	1.436.000.—	„ 1922	„	9.208.000.—
„ 1897	„	407.000.—	„ 1910	„	1.520.000.—	„ 1923	„	10.323.000.—
„ 1898	„	391.000.—	„ 1911	„	2.036.000.—	„ 1924	„	12.589.000.—
„ 1899	„	334.000.—	„ 1912	„	2.435.000.—	„ 1925	„	14.849.000.—
„ 1900	„	531.000.—	„ 1913	„	2.780.000.—	„ 1926	„	14.539.000.—
„ 1901	„	605.000.—	„ 1914	„	2.879.000.—	„ 1927	„	17.642.000.—
„ 1902	„	831.000.—	„ 1915	„	4.302.000.—	„ 1928	„	20.565.000.—

Men ziet hier dus een gestadige toename.

Hieronder volgen nog eenige cijfers van de verschillende veiling-vereenigingen, wat betreft het aantal werkkrachten der leden, dat geregeld werkt, totale oppervlakte van het bedrijf, volgens de tuinbouwteeling van 1927, en de opbrengst in 1890, 1905, 1920 en 1928. Deze laatste cijfers ook weer om den groei te demonstreeren en vooral ook om aan te toonen, dat een kleine oppervlakte grond zooveel opbrengt, dus de intensiteit van het bedrijf aangeeft, wat uitkomt in het groote aantal vaste werkkrachten, vooral in vergelijking met den landbouw.

VEREENIGING NAAM DER	Aantal vaste werk- krachten in 1917	Totale oppervl. van het bedrijf in 1917	OPBRENGST			
			in 1890	in 1905	in 1920	in 1928
Honselerdijk . .	441	272,3 H.A.	f 24.000.—	f 108.630.—	f 1.211.583.—	f 2.316.234.—
Wateringen . . .	126	96,69 „	„ 36.000.—	„ 236.931.—	„ 594.224.—	„ 1.114.196.—
Poeldijk	656	486 „	„ 28.000.—	„ 148.726.—	„ 2.103.000.—	„ 4.168.414.—
Westerlee	833	831,3 „	„ 500.—	„ 163.652.—	„ 1.626.238.—	„ 2.759.819.—
's-Gravenzande .	442	424,1 „	„ 10.000.—	„ 132.645.—	„ 858.178.—	„ 1.503.351.—
Monster	263	220,5 „	„ 7.000.—	„ 58.736.—	„ 642.641.—	„ 1.285.000.—
Naaldwijk	703	432,6 „	„ 26.000.—	„ 121.056.—	„ 1.412.135.—	„ 2.998.652.—
Kwintsheul . . .	382	216,6 „	—	—	„ 942.651.—	„ 1.611.150.—
Sammersbrug . .	47	55,2 „	—	—	„ 198.067.—	„ 586.699.—
Zwartendijk . . .	110	102,5 „	—	—	„ 309.512.—	„ 751.223.—
Woutersweg . . .	221	226,1 „	—	—	„ 474.752.—	„ 779.927.—

Deze cijfers spreken duidelijk. Er is misschien geen streek in ons land te vinden, waarvoor het „Eendracht maakt macht” zoo zeer geldt. Omstreeks 1890 zagen de verschillende dorpjes van deze streek er weinig bloeiend uit. De huisjes waren klein en onaanzienlijk, de wegen

slecht onderhouden en bijna zonder verkeer. De straatverlichting was treurig; de bevolking zwoegde hard voor een laag loon, zoodat het armbestuur nog al eens moest bijspringen en velen afhankelijk waren van de liefdadigheid der eenigszins gegoeden. Vereenigingsleven was aan de weinig opgewekte bevolking totaal vreemd.

En nu in 1930? De krotten zijn vervangen door nieuwe flinke woningen en smaakvolle villa's, liggende bij de goed onderhouden bedrijfstuinen, vol met kassen. Alle huizen zijn voorzien van electrisch licht en gas, voor een gedeelte ook van waterleiding. De bevolking is verdubbeld en zeer welvarend. Werkloosheid kent men niet en de gezondheid is er goed.

Door het vele glas kan er nagenoeg zomer en winter gewerkt worden, ja vaak komt men handen te kort en komen de seizoenarbeiders een handje helpen.

Ook het landschapsbeeld is totaal veranderd. Op de plaatsen, waar appel- en pereboomen en bessenstruiken stonden, waarvan de teelt niet meer loonend was, vindt men nu glas in allerlei vormen. Hierdoor is 't natuurschoon zeer verminderd en de vogelstand erg achteruit gegaan, wat een bezwaar blijkt bij rupsenplagen.

De groote verbetering in dit tuinbouwgebied is grootendeels te danken aan de vereeniging „Westland”. Natuurlijk deelt ook deze streek in de algemeene malaise, maar vertoont over 1930 toch nog vooruitgang, wat blijkt uit de volgende cijfers van de veilingbedragen in 1929 en 1930.

	1929	1930	Vermeerdering
Poeldijk	f 3.688.145.—	f 3.752.000.—	f 63.961.—
Westerlee	„ 2.653.283.—	„ 2.860.000.—	„ 207.000.—
Naaldwijk	„ 2.822.673.—	„ 2.975.000.—	„ 169.000.—
Honselerdijk	„ 2.160.302.—	„ 2.240.000.—	„ 80.000.—
Kwintsheul	„ 1.574.849.—	„ 1.707.541.—	„ 132.691.—
's-Gravenzande	„ 1.248.277.—	„ 1.550.000.—	„ 302.000.—
Monster	„ 1.106.566.—	„ 1.220.000.—	„ 114.000.—
Wateringen	„ 1.025.541.—	„ 1.077.077.—	„ 51.535.—
Woutersweg	„ 730.104.—	„ 746.339.—	„ 16.235.—
Zwartendijk	„ 687.429.—	„ 772.966.—	„ 85.536.—
Maasland	„ 722.623.—	„ 824.589.—	„ 101.965.—
Sammersbrug	„ 543.510.—	„ 645.580.—	„ 102.069.—
Totaal	f 18.963.308.—	f 20.371.201.—	f 1.425.995.—

De totale uitvoerbedragen voor den tuinbouw in Nederland zijn sterk achteruit gelopen. In de „Tuinderij”, het officieele orgaan van het Centraal bureau van de veilingen, spreekt men steeds van „den nood van onze kweekers”. Dit demonstreeren ook de hiervolgende waarde-cijfers van den uitvoer der tuinbouwproducten over de

maanden November en December 1930, in vergelijking met dezelfde maanden der voorafgaande jaren. (De jaarcijfers over 1930 zijn nog niet verschenen).

1927	f 4.198.000.—	f 2.742.000.—
1928	„ 4.453.000.—	„ 3.709.000.—
1929	„ 4.597.000.—	„ 2.729.000.—
1930	„ 2.213.000.—	„ 1.150.000.—

Voor al de streken met ruwen tuinbouw zonder glas, zooals de omgeving van Broek op Langendijk en Noord Scharwoude voelen zeer sterk den invloed van de malaise. De luxeproducten hebben het minst te lijden gehad; daarom heeft het Westland, waar hoofdzakelijk druiven en tomaten geteeld worden, in vergelijking met de andere streken, niet te klagen. Bovendien heeft men in de vette jaren een flink reservekapitaal gevormd, zoodat men een stootje kan verdragen.

Ook blijft men zeer actief; er is geen sprake van berusting in den achteruitgang, deze prikkelt juist den Westlander de kwaliteit zijner producten nog meer te verbeteren, de uitvoercontrole te verscherpen en steeds nieuw afzetgebied te zoeken.

GERAADPLEEGDE WERKEN:

Beekman: Nederland als polderland 2e druk.

Frost: Die holländische Landwirtschaft 1930.

Zeeman: Moderne geographie van Nederland 1920.

Prof. H. Blink: 1. Opkomst van Nederland als economisch-geographisch gebied van de oudste tijden tot heden 1925.

2. Nederland als Tuinbouwland. Historisch en Econ. Geogr. beschreven.

Edward van Bergen: Jubileumboek van de Vereeniging „Westland” 1889—1929.

Jaarboek van het Centraal Bureau van de veilingen in Nederland 1929.

Jaarverslag van den Proeftuin „Z.-H. Glasdistrict” 1929.

Verslagen en Mededeelingen van de Directie van den Landbouw 1928 No. 2.

Verslag der Commissie tot onderzoek naar de verzouting der boezemwateren van Delfland 1925.

Claassen: 1. Onze groenten- en vruchtenhandel op Engeland 1897.

2. Engelsche en Nederlandsche markten 1900.

Claassen en Hazeloop: De groenteteelt 1903.